

Natuur en landschap van de Soestereng

29 november 2010

Zoon bureau voor ecologie

Colofon

Titel   Natuur en landschap van de Soestereng
Opdrachtgever   mRO
Auteur   C.P.M. Zoon; Zoon buro voor ecologie
Datum   29 november 2010

Zoon buro voor ecologie
De Haar 1, 7738 PV, Witharen
tel: 0523-676.470, fax: 0523-676.311
e-mail: info@zoon-ecologie.nl

Zoon heeft meer dan 30 jaar ervaring met veldonderzoek naar flora en vegetatie in Nederland. Vooral Noord-Holland, Utrecht, Gelderland, Noord-Brabant en Overijssel. Er is 20 jaar ervaring met faunaonderzoek in Europa en met terreinbeheer, natuurbeleid, natuurontwikkeling en het beoordelen van effecten van plannen voor bouwen, aanleg van wegen en kanalen in Nederland.

Inhoud

Inleiding

- Het plan
- Ligging van het terrein
- Status van het terrein in het natuurbeleid
- Noodzaak van een natuurtoets

Landschapswaarden

- Landschapsopbouw
- Landschappelijke samenhang
- Verleden, heden en mogelijke toekomst van de Zuidereng
- Heden en mogelijke toekomst van de Noordereng
- Infrastructuur en landschap

Natuurwaarden

- Toestand van de natuur
- Bestaande gegevens
- Verwachting voor beschermde natuurwaarden
- Het belang van het terrein voor beschermde gebieden
- Het belang van het terrein voor beschermde soorten

Conclusies

- Natuurwaarden
- Landschapswaarden

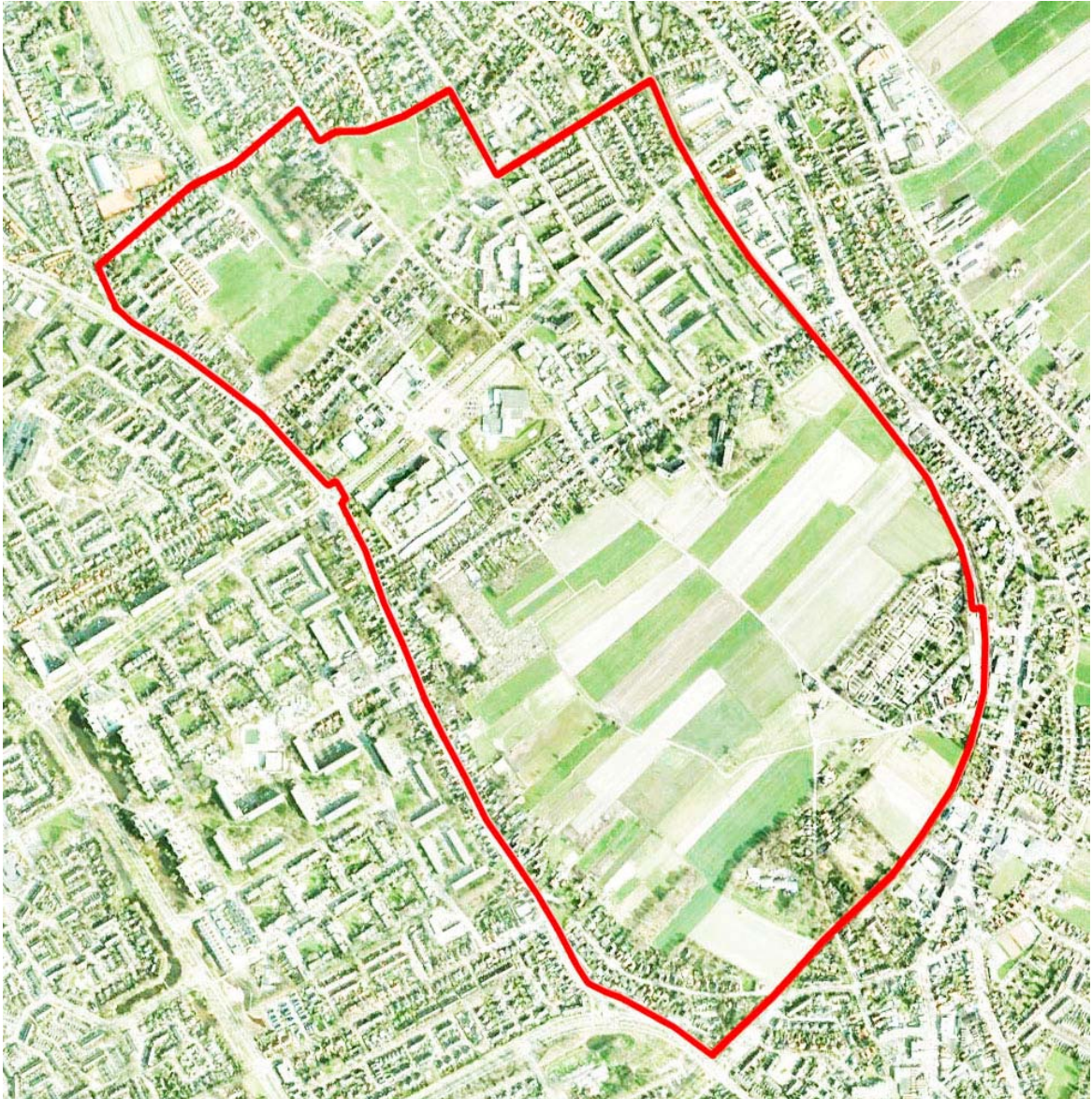
Aanbevelingen

- Behoud kwaliteit Zuidereng
- Mogelijke maatregelen Zuidereng
- Optimaliseren infrastructuur op de Zuidereng

- Nader onderzoek en ontheffingen

Inleiding

Het plan

De gemeente soest bereidt een bestemmingsplan voor dat geldt voor een groot deel van de Soestereng. De belangrijkste resten van de voormalige open eng liggen erin.

Begrenzing van het bestemmingsplan.

Ligging van het terrein

Groene gebieden in het bestemmingsplan Soestereng

Het noordelijk gebied A noemen wij in dit rapport de “Noordereng”;

Het zuidelijk gebied B noemen we de “Zuidereng”.

De tussenliggende bebouwing is van recente datum (na 1920). Oorspronkelijk lag alle bebouwing in een ring rond de zeer open berg, op de randen van het voorliggende bestemmingsplan.

Status van het gebied in het natuur- en landschapsbeleid

Het plangebied heeft geen status in het natuurbeleid van Utrecht.

Midden op de Zuidereng is één akker matig tot redelijk waardevol voor akkernatuur, maar dat heeft geen gevolgen in het natuurbeleid gekregen.

De stuwwal is geen aardkundig waardevol gebied; de openheid is niet door de provincie beschermd.

In het landschapsbeleid is de open ruimte van de Zuidereng (ongeveer zoals door ons als haalbaar begrensd op pagina 9), aangeduid als “groene zoom” en beschermd door de rode contour.

Noodzaak van een natuurtoets

Toets in het kader van gebiedsbescherming

Voor elke bestemmingsplan in of nabij een Vogelrichtlijngebied of Habitatrichtlijngebied, dient onderzocht te worden of er negatieve effecten zijn op de instandhouding van dat gebied als leefgebied voor met name genoemde soorten en gemeenschappen (zie bijlage 1). Gebieden die door de Nederlandse regering zijn aangewezen, worden getoetst op grond van de Natuurbeschermingswet 1998. Gebieden die zijn aangemeld in Brussel, worden (totdat ze door de Nederlandse regering aangewezen zijn) getoetst op grond van artikel 6 van de Europese Habitatrichtlijn.

De opbouw van deze zogenaamde "habitattoets" wordt weergegeven in bijlage 2.

Voor plannen die mogelijk de wezenlijke en kenmerkende natuurwaarden van de EHS aantasten, geldt het principe "Nee-tenzij", waarvoor elke provincie in het kader van de provinciale structuurvisie een toetsingsschema opgesteld heeft. Afweging van het natuurbelang in de EHS vindt plaats in het spoor van de Ruimtelijke Ordening (bestemmingsplan).

Toets in het kader van soortbescherming

Bij elk plan dat ingrijpt op standplaatsen van planten of verblijfplaatsen van dieren, dient getoetst te worden wat het effect is op beschermde soorten, die met name genoemd zijn in de Flora- en Faunawet. In deze wet worden beschermde soorten in drie beschermingscategorieën ingedeeld.

Beschermingscategorieën Flora- en Faunawet

Tabel 1	Algemene soorten waarvoor geen ontheffing aangevraagd hoeft te worden bij bestendig beheer of ruimtelijke ontwikkeling. Anders is wel ontheffing nodig voor verstoren of vernietigen en er geldt altijd de zorgplicht (art.2).
Tabel 2	Soorten waarvoor ontheffing aangevraagd moet worden, behalve als er gewerkt wordt volgens een door de minister goedgekeurde gedragscode, waarbij de zorgplicht blijft gelden. Ontheffing kan worden verleend als de gunstige staat van instandhouding van de soort niet in gevaar komt.
Tabel 3	Zeldzame soorten, waarvoor altijd ontheffing aangevraagd moet worden. Ontheffing wordt alleen verleend als voldaan wordt aan alle volgende criteria: én - er sprake is van een in de wet genoemd belang (hier: ruimtelijke ontwikkeling) én - er geen alternatieven zijn én - de ingreep geen afbreuk doet aan de gunstige staat van instandhouding van de soort Voor Habitatrichtlijnsoorten en Vogelrichtlijnsoorten (alle vogels), die alle in tabel 3 staan, is geen ontheffing bij ruimtelijke ontwikkeling mogelijk, omdat deze ontheffingsgrond niet genoemd wordt in de Europese Habitatrichtlijn.

Aangepaste lijst van beschermde vogelsoorten

Jaarrond zijn nesten en verblijfplaatsen van vogels beschermd, als deze het gehele jaar gebruik maken van de verblijfplaatsen (cat 1), honkvaste koloniebroeders (cat. 2) of honkvaste niet-koloniebroeders (cat 3) zijn en als de soort zelf geen nest kan maken en elk jaar naar hetzelfde nest terugkeert (cat 4)

Van andere vogelsoorten zijn de nesten alleen beschermd als ze in gebruik zijn tijdens het broedseizoen.

Indien het voortbestaan op locatie van beschermde soorten planten of dieren uit tabel 2 en 3 door de ingreep negatief beïnvloed worden, is sprake van overtreding van de Flora- en Faunawet.

Voor Habitatrichtlijnsoorten en Vogelrichtlijnsoorten dient het plan zo uitgevoerd te worden dat de duurzame instandhouding van deze soorten niet bedreigd wordt. Initiatiefnemer dient dit aannemelijk te maken door middel van een activiteitenplan, dat door het ministerie van LNV goedgekeurd moet worden.

Ook onbeschermde soorten mogen niet onnodig moedwillig vernietigd worden. Iedereen dient zich te houden aan de zorgplicht (art. 2 flora en faunawet).

De Flora- en Faunawet geldt altijd en overal, waar beschermde soorten voorkomen.

Rode lijst van bedreigde soorten

De toets op de instandhouding van de nationale rode lijst-soorten (en in sommige provincies van de provinciale oranje lijst-soorten) vindt plaats in het spoor van de Ruimtelijke Ordening. Het is een provinciaal belang dat door de provincie behartigd wordt.

Landschapswaarden

De Soestereng heeft vooral landschappelijke en aardkundige waarden. Het is een heuvel die gevormd is door gletsjers. Aan het begin van het oude gletsjerdal van het Soesterveen en Pijnenburg werd door een jongere gletsjer een drempel opgestuwd, de huidige Soestereng. Door de geblokkeerde waterafvoer kon er in het Soesterveen moeras ontstaan.

Landschappelijke opbouw

De heuvel is ongeveer 20 m hoog in een omgeving die nauwelijks boven de 2 m uitkomt. Vanaf het midden van de heuvel zijn de lage randen slechts 500 m verwijderd. Op een dergelijke korte afstand is het wegvallen van gebouwen en bomen in de lagere omgeving zeer merkbaar. Dit is des te meer zichtbaar op delen van de eng die nog open zijn. Dit is het geval bij de Zuidereng.

Zicht vanaf grafheuvel het Engenbergje (rechts) naar het westen

Pluigen, daarna regen

Nimf Tibbels 2010

Gebouwen die boven op de heuvel staan, zijn daar echter zeer dominant, zoals de hoogbouw rond Molenschot, maar ook de nieuwe molen de Windhond. De meeste inbreuken op de openheid, de bebouwing en bos van de Kolonie, de begraafplaats, de hekken voor vee en de volkstuinten op de westelijke helling, worden nog steeds door (kleinere) open ruimtes gescheiden en liggen grotendeels op de flanken, waardoor de invloed op de open ruimte beperkt is. Het oude deel van de begraafplaats had (heeft) weinig bomen en lag op de flank; de laatste fase is zeer zwaar aangezet met boombeplanting en ligt hoger op de heuvel en maakt daardoor meer inbreuk op het open karakter van de Zuidereng.

dominantie van molen en begraafplaats op de Zuidereng

De Noordereng is meer besloten met ook bos boven op. Dit veroorzaakt onnederlandse beelden van schermen, coulissen en plotselinge fraaie doorzichten. Door het hoogteverschil zijn er wel doorzichten over gebouwen en bomen heen, maar de ruimten zijn klein en omsloten door bebouwing. Het openbare grasveld voor de boerderij op de top heeft een engelse uitstraling.

Landschappelijke samenhang

De heuvel is vanaf de oudheid een veilige woonplaats en akker geweest: De Eemvallei met zeer natte gronden en overstromingen vanuit de Zuiderzee lag voor de deur. Wonen deed men daar waar grondwater binnen bereik was: in een ring onderlangs de heuvel. Veenputten, weidegronden en hooilanden had men in het Soesterveen en de Eemvallei. Plaggen haalde men van de arme dekzanden en in de potstal “maakte men mest” dat op de grote akker gebracht werd.

Op de Zuidereng is deze landschappelijke samenhang vooral langs de westkant nog zichtbaar. Voormalige boerderijen liggen met de achterkant naar de hoge akkers; op de akkers zijn geen duidelijke scheidingen, omdat er oorspronkelijk geen vee liep; het grondgebruik is nog grotendeels akkerbouw.

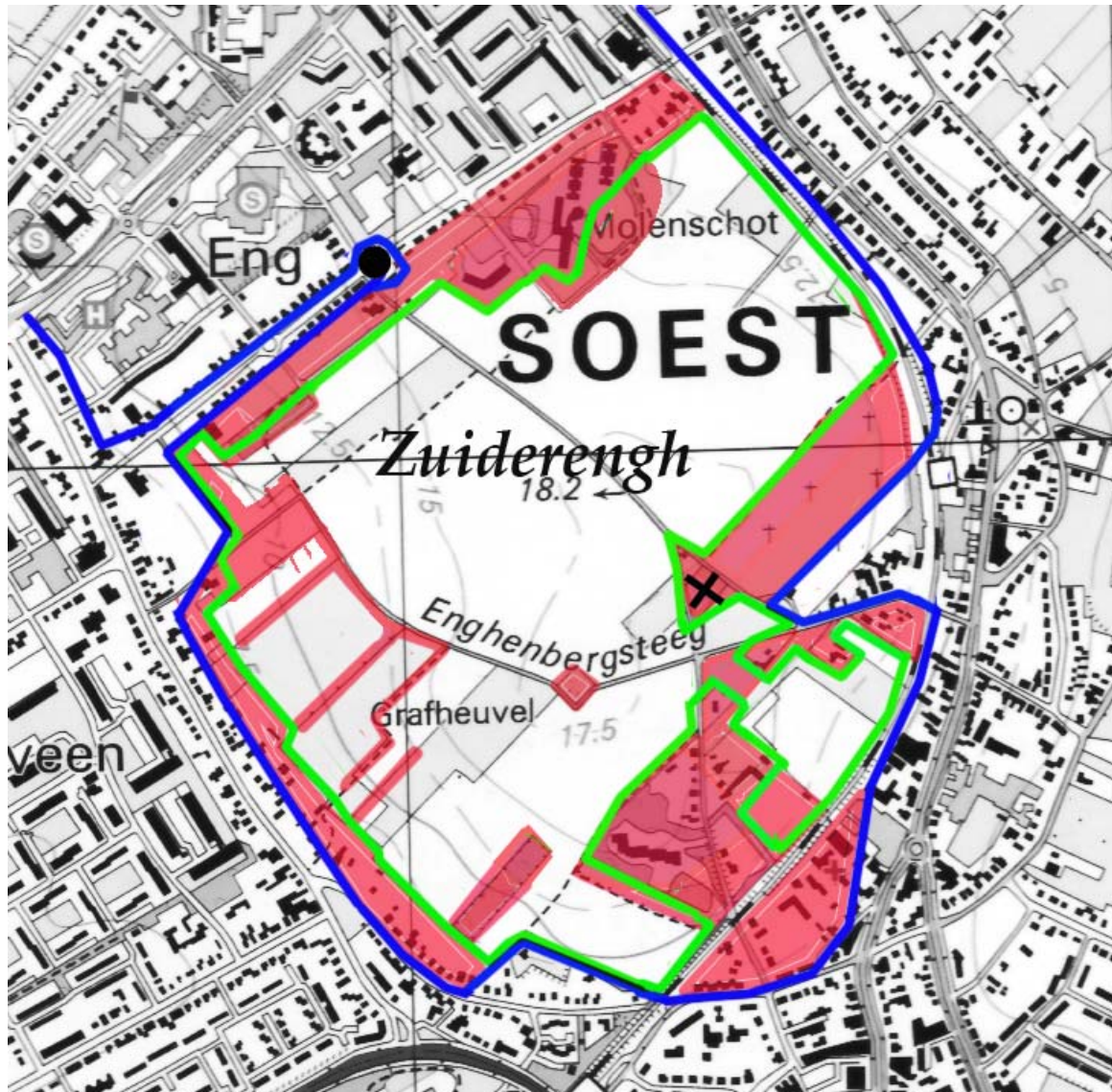
voormalige boerderij onderaan de hoge akker op de Zuidereng.

Op de Noordereng is deze landschappelijke samenhang al lang geleden verstoord. Vanaf de noordelijke rand werd de helling al vroeg volgebouwd. Daarnaast lagen er twee woonlinten dwars over de heuvel.

Vanaf de zuidwestelijke rand werd zand weggegraven en de groeven werden daarna met huisvuil opgevuld. Deze ingrepen werden door bos aan het oog onttrokken. Dit bos is nu verdwenen en het gebied oogt als een natuurlijke hoogte met open weiland. De gronden worden beheerd door een veeboerderij op het hoogste punt, naast een ouder bosje. Er zijn in het recente verleden erg veel transformaties geweest, waardoor de samenhang verbroken is. Het is een op zich zelf staand gebied, dat echter nieuwe kwaliteiten bezit.

Verleden, heden en mogelijke toekomst van de Zuidereng

In onderstaande figuur is weergegeven waar de grens van de open akkers lag rond 1900. Markant was de plek van de voormalige Windhond midden op de Engh, met een beplante weg ernaar toe. Dit gebied lag geheel binnen het bestemmingsplangebied. Aangegeven is welke massa (bossen, gebouwen, nieuwe molen, hekken, bomen en volkstuinen) sinds 1900 ontwikkeld is in dit oorspronkelijk open gebied. Tenslotte is aangegeven welke ruimte mogelijk open te houden/maken is door ander terreinbeheer.

Ontwikkeling van de open akkers op de Zuidereng

- Grens van de open akker rond 1900
- Oude plaats molen de Windhond in 1900
- Toegevoegde bomen, gebouwen, hekken etc sinds 1900
Nieuwe plaats molen de Windhond sinds 2008
- Mogelijk te bereiken openheid buiten "gebouwde" zaken

Heden en mogelijke toekomst van de Noordereng

opbouw en mogelijkheden op de Noordereng

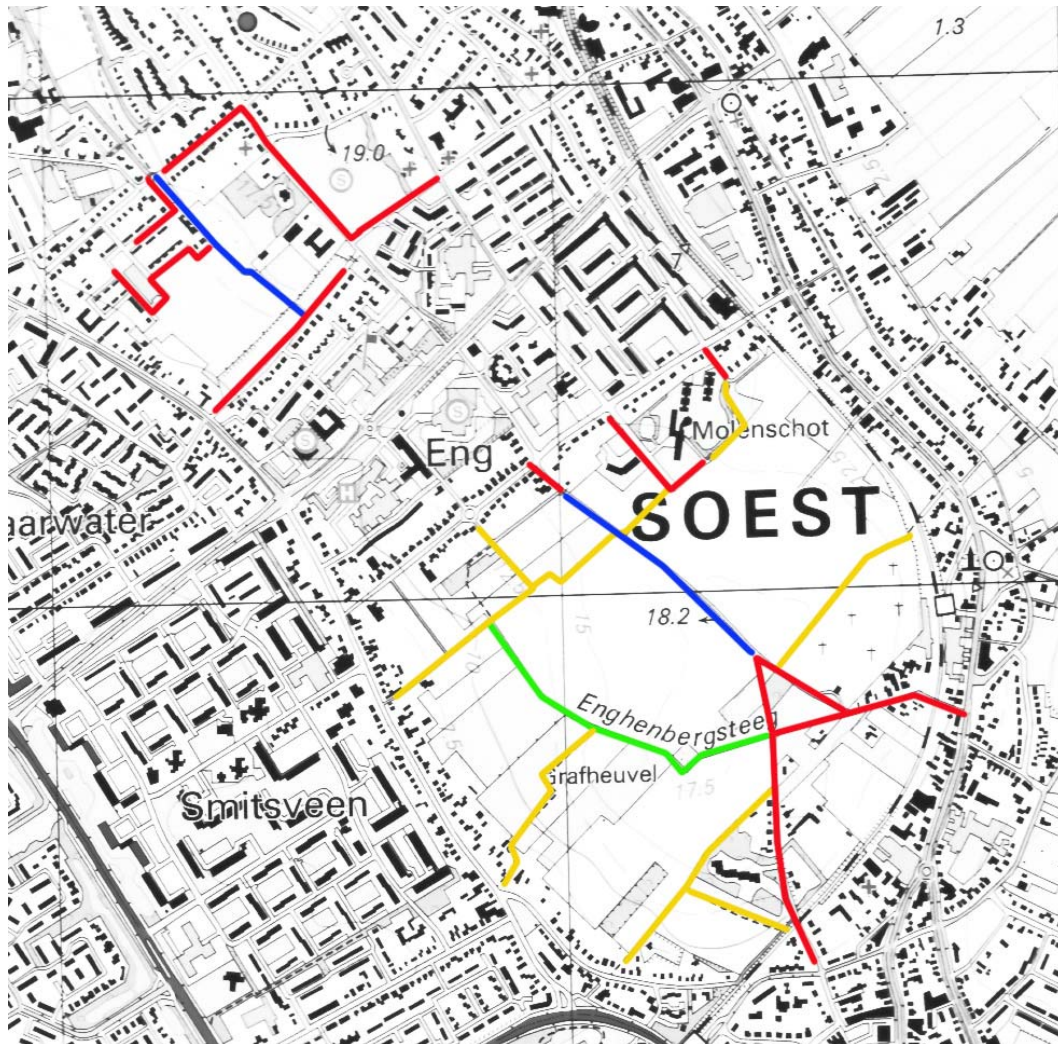
- bestaand en mogelijk opgaand bos en bomen
- concentratie van markante plaatsen
- gewenst open te houden

Infrastructuur en landschap

De vele gras-, zand- en halfverharde paden versterken de beleving van een “grote ruimte met een langzaam tempo”.

De geasfalteerde Molenweg middendoor is een relict uit de tijd dat de weg nog open was voor auto's. De weg is nu voor langzaam verkeer en landbouwverkeer. Het is echter een “fiets snelweg”.

Het doorgaande karakter van de openbare weg op de oostflank is meer dan noodzakelijk voor het beperkt aantal bestemmingen die hiermee ontsloten worden.

Wegen en paden in en rond groen gebied.

- Onverhard landbouwverkeer en wandelen
- Verhard langzaam verkeer en landbouwverkeer
- Verhard voor alle verkeer
- Onverhard/halfverhard fietsen en wandelen

Natuurwaarden

Toestand van de natuur

Op de Zuidereng is sprake van landbouwgebied. Natuurwaarden van dit gebied zijn beperkt. Waarschijnlijk broeden er enkele Kieviten.

De zuidflank is echter kleinschalig en bosrijk en kent waarschijnlijk bosplanten, insecten, broedvogels en vleermuizen.

Op de Noordereng komen vrij veel boomsingels en een bos voor, zodat hier vogels en vleermuizen verwacht mogen worden. Het open gebied is intensief grasland, met lage natuurwaarde.

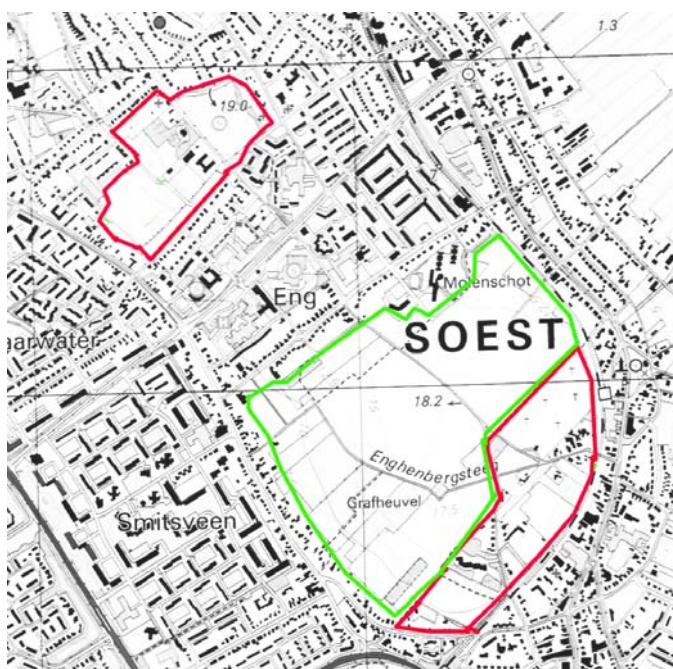
Bestaande gegevens

Er zijn (nog) geen of zeer weinig bestaande natuurgegevens bekend in de landelijke natuurdatabanken.

De Geelgors is bekend van de zuidflank van de Zuidereng in 2006. De Kievit komt weinig voor (telmee.nl). Het Grasklokje en de Korenbloem komen verspreid voor (Telmee.nl). Op de westflank van de Zuidereng zijn de kleine vuurvliinder (telmee.nl) en de Gewone dwergvleermuis (zoogdieratlas.nl) bekend. De Egel is bekend van de Noordereng (zoogdieratlas.nl).

Verwachting voor aanwezigheid van beschermde soorten

Op de oostflank van de Zuidereng en op de Noordereng mogen broedvogels van kleinschalige landschappen verwacht worden. Soorten die zowel bos als open terrein nodig hebben (Groene specht, Grote lijster, Sperwer, Grauwe vliegenvanger) en vogels van dorpen (Putter, Kneu, Geelgors). Ook vleermuizen die hun verblijfplaatsen in bomen en gebouwen hebben, zullen naar verwachting in deze deelgebieden goed jachtbiotoop vinden (Gewone dwergvleermuis, Laatvlieger, Gewone grootoorvleermuis).

Het open deel van de Zuidereng is geschikt voor Kievit, Scholekster, Veldleeuwerik, Gele kwikstaart, kwartel, patrijs. In perceelsranden en overhoeken kunnen planten van akker en schraalland een groeiplaats vinden.

- Open gebied
- Kleinschalig gebied

Het belang van het terrein voor beschermde gebieden

Het bestemmingsplangebied is niet van groot belang voor beschermde gebieden in de omgeving. Het ligt daarvoor te geïsoleerd.

Het belang van het terrein voor beschermde soorten

Het zuidelijke akkergebied heeft potentiële betekenis voor akkernatuur, die sterk bedreigd is. Deze kan ontwikkeld worden, door akkerrandenbeheer en faunarandenbeheer.

Conclusies

De natuurwaarden van het plangebied zijn beperkt. Algemene soorten komen voor.

De landschapswaarden van de Zuidereng zijn hoog. Er is sprake van een gaaf, oorspronkelijk en herkenbaar landschap. Er zijn potenties voor natuurwaarden van akkers, schrale randen en vogels van open gebied. De oostflank heeft daarnaast ook potenties voor insecten, vogels en vleermuizen van kleinschalige landschappen, die mogelijk al voorkomen.

De landschapswaarden op de Noordereng zijn matig. Er is sprake van een nieuw landschap, dat echter wel hoge belevingswaarde heeft, als onnederlands parkachtig landschap. Mogelijk komen er dieren van kleinschalige landschappen voor.

Aanbevelingen

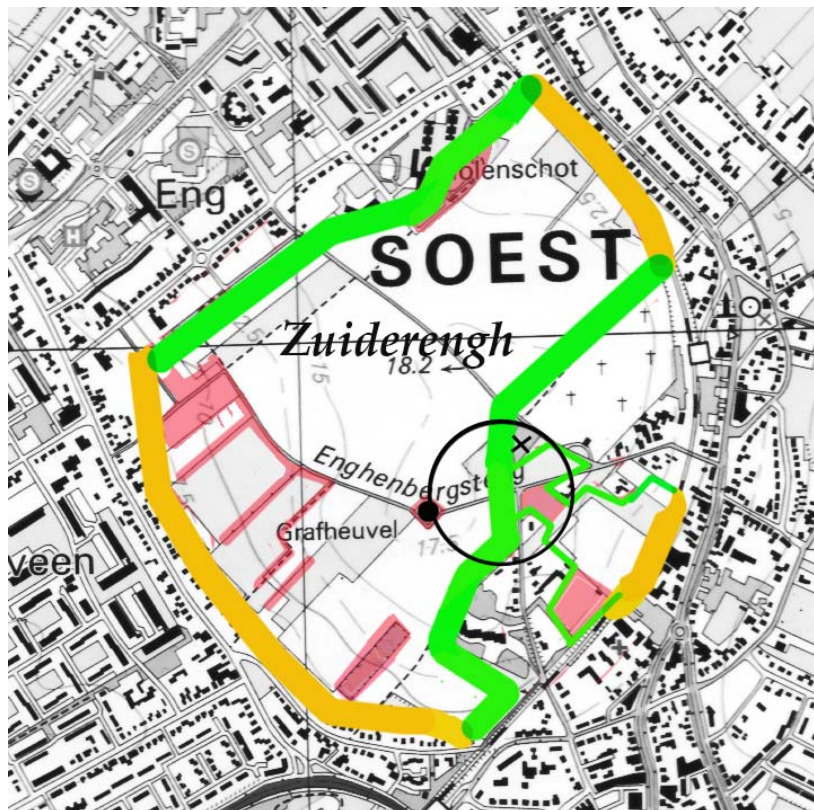
Behoud kwaliteit Zuidereng

Op basis van ontstaansgeschiedenis zijn de meest gave restanten van de engh aan te wijzen. Dat zijn de delen zonder gebouwen, die nog grenzen aan de oorspronkelijke achterkanten van gebouwen in het lint en die door aangepast terreinbeheer hun open karakter kunnen behouden.

Er kan een zeer groot oorspronkelijk restant onderscheiden worden, met zeer gave overgang van het oorspronkelijke zuidelijke naar het noordelijke lint; een doorsnede over de hele berg. De nieuwe molen de Windhond en de grafheuvel liggen op het hoogste punt ervan in de randzone.

Er is daarnaast nog een kleinere restruimte met oorspronkelijke landschapsopbouw: de zuidoostelijke flank. Deze heeft nog verbinding met de grote ruimte. Het contactpunt ligt bij de Windhond. Deze kleine ruimte heeft de functie van voorbode op de grote ruimte, als men vanaf de oostkant naar de Windhond toegaat.

Belangrijke plekken met een hoge waarde liggen op de top tussen grafheuvel, windhond en contact tussen grote en kleine ruimte.

Duurzaam behoud van de oorsprong

	Restant oorspronkelijke achterkant aan akker	} gelijk aan rode contour
	Begrenzing van de grootste restruimte	
	Begrenzing van een kleine restruimte	
	Terreinen met storend grondgebruik	
	Gebied met concentratie van markante punten (● grafheuvel ✦ molen)	

Mogelijke maatregelen Zuidereng

Volkstuinen

Volkstuinen kunnen behouden blijven in het open gebied, mits zij een open tuinbouwkarakter behouden. Voorbeeld hiervoor is de volkstuincomplexen op de Wageningse Eng, die ieder voorjaar ontdaan moeten worden van bovengrondse begroeiing en bouwsels. Permanente bouwsels, bomen en struiken zijn daar niet toegestaan.

Beweiding

Vroeger werd de eng in herfst en winter beweid met een kudde. Het huis bij de molen was een stal. Beweiding is daarom niet wezensvreemd aan het gebied. Zware permanente hekken zijn dat echter wel. Kavelgrensbeplanting rond permanente weides ook. Beweiding is wel mogelijk achter ijle draadrasters, vergelijkbaar met veerasters in natuurgebieden.

Permanente hekken zijn eventueel acceptabel grenzend aan de dorpslinten onderaan de hellingen, maar niet los van de lintbebouwing boven aan de helling.

Grasland

Grasland is overal mogelijk als voederwinning zonder hekken.

Bos

Naarmate meer bovenop de berg en midden in de open ruimte dient men opgaande bomen meer te beperken. Een of enkele eenzame bomen bij een bijzondere plek zijn mogelijk. Dichte kavelgrensbeplanting moet voorkomen worden. Bospercelen en boomsingels zouden bij voorkeur als laag hakhout beheerd moeten worden, als omvormen naar akker of grasland niet mogelijk is.

In de randen van het open gebied kunnen bomen en bos juist erg goed gebruikt worden om bebouwing in te passen.

Gebouwen

Gebouwen zouden niet in de open ruimte geplaatst moeten worden. Plaatsing van gebouwen in de randzone zou getoetst moeten worden op de invloed op de openheid. Dit geldt ook voor aanpassingen van bestaande gebouwen op de grens van het open gebied (Molenschot). Bovenop de berg zou alleen laagbouw mogelijk moeten zijn. Onderaan de hellingen is hoogbouw meer mogelijk.

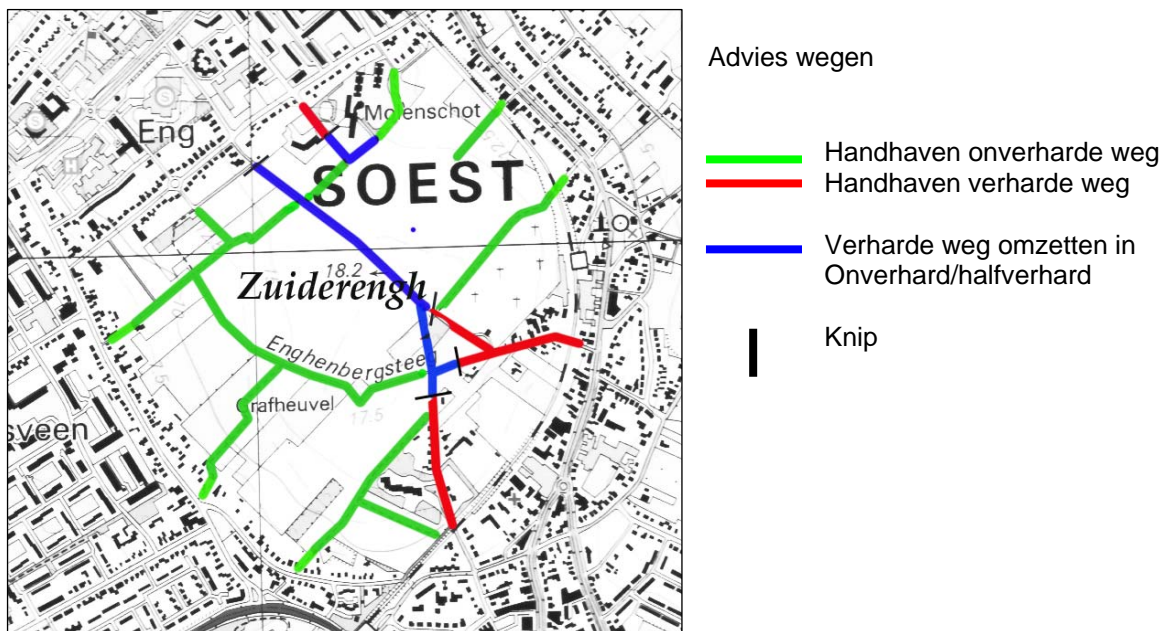
Inpassing gebouwen

Bebouwing die niet aan de historische opbouw beantwoordt, zoals de bebouwing aan de wegen over de berg heen, kan met beplanting aan het zicht onttrokken worden. Deels zijn erven in de rand van het open gebied al boomrijk, of achter bomen verscholen, deels (noordwestkant) is er sprake van kale achterkanten van erven. Sommige bebouwing is zo hoog dat ze boven bomen uitkomt (rond Molenschot).

Optimaliseren infrastructuur op de Zuidereng

Omzetten van de Molenweg boven op de berg naar een halfverhard fietspad zal een versterking zijn van het landelijke karakter.

Het doorgaande karakter van de ontsluiting op de oostflank is onnodig. Hier kan een knip gemaakt worden, zodat twee doodlopende wegen ontstaan, die alle gebouwen ontsluiten naar de bebouwde kom. Eventueel kan in bijzondere situaties (ongeval, brand, begrafenis, evenement) het doorgaand karakter toegestaan worden.

Nader onderzoek en ontheffingen

Er is zeer weinig natuuronderzoek gedaan op de Soestereng. Er zijn naar verwachting wel beschermde planten en dieren aanwezig en er is de zeer kwetsbare landschapswaarde "openheid" aanwezig.

Bij bouwplannen of bestemmingsveranderingen dienen deze daarom getoetst te worden aan de instandhouding van beschermde soorten en landschapswaarden.

Daarvoor is nader onderzoek nodig. Onderzoek kan afgestemd worden op de plannen.